

Reviews and Annotations
Рецензии и анотации

ИСТОРИИ ЗА ЦАРЕ И ФИЛОСОФИ, ПИСАТЕЛИ И ШПИОНИ

Ангелина Вачева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Stroev, A. (2017). *La Russie et la France des Lumières. Monarques et philosophes, écrivains et espions*. Paris: Institut d'études slaves. 508 p.,
nombr. ill. et annexes

Един от най-изтъкнатите съвременни познавачи на руско-френските литературни и културни връзки от епохата на Просвещението, професорът по руска литература в Сорбоната Александър Строев представя на научната аудитория изключително задълбочено и стойностно изследване на тази проблематика, ключова за разбирането на процесите, протичали в европейското културно пространство през XVIII столетие. Тези, които признават научните търсения на автора, високо ценят старателната му работа в руските и френските архиви, публикуването на скъпоценни сведения, скрити в папките, и задълбочените и интересни изводи, извлечени от документите. Такава е и новата книга на Строев, интригуващо озаглавена „Русия и Франция през Просвещението. Монарси и философи, писатели и шпиони“, публикувана през 2017 година от Института за славистични изследвания в Париж. Строев се обръща към предпочитаните от него сюжети за изследване, нееднократно обсъждани в авторитетна научна периодика и обект на проучване в публикуваните от него монографии, студии, издания на текстове, подготвени от него самостоятелно или от научни колективи. Това са, на първо място, културните и литературните връзки на двете страни по времето на управлението на Екатерина II, и най-вече кореспонден-

цията на руската императрица с Волтер, Фридрих-Мелхиор Грим, принц Дьо Линь¹⁾. В рецензираната книга читателят се среща още веднъж с любимите на Строев герои от европейската политическа и културна сцена през XVIII век, които той познава най-вече от монографията на автора за авантюристите на Просвещението²⁾: Джакомо Казанова, Кавалера д'Еон³⁾, Сенак де Мейлан, но също така това са последният кралски посланик на Франция в Русия граф Луи-Филип дьо Сегюр, мемоаристът Клод-Карломан Рюлиер, секретарят на френското посолство, но и шпионин Виван Денон и много други. Книгата обаче в никакъв случай не е сбирка от преправени стари статии. Напротив, Строев намира нови ракурси в добре познатите му сюжети и на базата на задълбочени архивни търсения предлага тяхна допълваща и коригираща интерпретация. Известните и не толкова за читателите френски имена са в компанията на плеяда познати руски персонажи. Освен самата императрица Екатерина II това са бележитите писатели Николай Карамзин и Денис Фон-визин, президентката на две академии – на Руската академия на науките и на специално основаната за опазване на националната култура и език Руска академия княгиня Екатерина Дашкова, на фаворита на императрица Елисавета Петровна и меценат Иван Шувалов и племенника му Андрей, известен с поетичния си талант (и двамата активни кореспонденти на Волтер). Затова най-впечатляващото в представяната книга на Александър Строев е двойната перспектива: личностите, събитията, процесите са представени едновременно видени и от Русия, и от Франция. Мястото на двете страни върху менталната карта на Европа е не само предмет на въвеждащата статия, но и лайтмотив на тридесетината текста, включени в изданието. Представите за Русия, клишетата (варварството, студът, огромните пространства) и изненадите на западноевропейците при срещата със страната и руснаците (в по-голямата си част високообразовани, европейски мислещи и отворени към нови идеи представители на дворянския елит), идеята за Северната империя като удобно „празно“ място, където да бъдат постигнати цивилизационните идеали на Просвещението в текстовете (мемоари, пътеписи, трактати) на пребивавалите в страната европейци, са предмет на анализ в първата част на книгата. Тези представи се пресрещат с илюзиите, мечтите, възторзите и разочарованията на руснаците, пребивавали в тогавашна Франция, смятана за център на световната цивилизация. Впечатляващи и приноси са статиите за идиличните представи за Русия като страна на щастието в приказките на г-жа Д'Онуа, за утопичните представи за Сибир, събрали всевъзможните мисловни шаблони на западноевропейеца, но и видяна като своеобразна Атлантида, за „откритието“ на Русия през представата за Китай.

Втората част на книгата, озаглавена „Цариците на Просвещението“, представя политиката чрез културните контакти на Екатерина II, като Строев значително допълва предишните си трудове с нови интересни сюжети. Анализират

се аспекти на представите за Русия и самата себе си, които императрицата се старае да постигне в кореспонденцията си със западноевропейските философи – Волтер, Грим, Казанова, принц Дьо Линь, Сенак дьо Мейян. Изключително любопитни са най-разнообразните идеи за преобразуването на руската икономика, които императрицата е принудена да обсъжда със своите събеседници и които тя, здраво стъпила на земята, по един или друг начин отхвърля. Един от най-впечатляващите разкази е за идеята на Казанова в Русия да се отглеждат копринени буби или пък екзотични подправки, които явно не виреят в суровия северен климат⁴). Подобна съдба има и самоувереността на политическия прожектор Сенак дьо Мейян, буквално бомбардиращ царицата с неосъществими проекти и писания. Изследователят коментира и публикува новооткрито послание на този мислител до Екатерина II. Изключително интересна и богата на фактология е главата за „амазонките на Просвещението“ и мадмоазел/кавалер Д'Еон, изявяващ(а) се като писател/ка и изграждащ/а в съчиненията си няколко стереотипни образа на руската жена – мъченицата и страдалката⁵), владетелката (императриците Елисавета и Екатерина II, като френската писателка поставя въпроса за правомерността и ползата от гинекократия), обществено активната и просветена жена (Екатерина II и княгиня Екатерина Дашкова).

В заключителната трета част на книгата предмет на анализ е „студената война“ между Русия и Франция през последните десетилетия на Стария режим, когато дипломатията се преплита с литературата, а дипломатите са едновременно и шпиони, и талантиливи писатели, преследвайки каузата, на която са се посветили. Литературни съчинения и театрални постановки, писма до близки хора и шифрограми, подкупи и съблазнявания, фалшиви биографии и документи („завещанията“ на Волтер, Фридрих II Пруски, Петър I и Екатерина II) – всички оръжия са добре дошли. Обект на анализ е образът на Русия както в творбите на големи писатели (Волтер, Русо, маркиз Дьо Сад), така и в слабо известни френски периодични издания. В многобройните приложения, съпровождащи както тази част, така и останалите, учените историци ще намерят ценни документи, които се публикуват за пръв път. Книгата на Александър Строев е ценна публикация за учените историци на обществото и идеите, за литературоведи и културолози. Написана на жив и достъпен език и изобилстваща от интересни факти и увлекателни интерпретации, тя е далече от скучните академични повествования и би могла да предизвика интереса на всеки читател, интересуваш се от литература и история.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Voltaire – Catherine II. Correspondance 1763 – 1778. Texte présenté et annoté par Al. Stroev. Paris, Non lieu, 2006; Catherine II de Russie, Friedrich

Melchior Grimm. Une correspondance privée, artistique et politique au siècle des Lumières. T. 1. 1764 – 1778. Ed. critique par S. Karp. Moscou, Centre international d'étude du 18e siècle – Monuments de la pensée historique, 2016; Prince Charles-Joseph De Ligne. Correspondances Russes.

Textes réunis, introduits, établis et commentés par Alexandre Stroeve et Jerom Vercruysse. En 2 volumes, Paris, Honoré Champion, 2013.

2. Stroeve, Al. Les aventuriers des Lumières, Paris, PUF, "Écritures" 1997, руско издание: Строев, А. „Те, кто поправляет Фортуну..." Авантюристы Просвещения. Москва, Новое Литературное обозрение, 1998.
3. Известен също и като г-ца Д'Еон. Сексуалната идентичност на този персонаж е била загадка за съвременниците му, остава такава и до днес.
4. По-рано Строев коментира несполучилата идея на Казанова за организиране на лотария в Русия, която Екатерина II, желаеща да бъде честна със своите поданици, отхвърля (Строев, Ал. „Те, кто поправляет Фортуну...", с. 200).
5. Има се предвид съдбата на първата съпруга на Петър Велики – Евдокия Лопухина, изпратена от него в манастир.

STORIES ABOUT KINGS AND PHILOSOPHERS, WRITERS AND SPIES

✉ **Prof. Dr. Angelina Vacheva**
University of Sofia
1000 Sofia, Bulgaria